

European Social Science History Conference, Lejda, 26–29 marca 2025 roku

W dniach 26–29 marca 2025 r. na Leiden University odbyła się piętnasta konferencja z cyklu European Social Science History Conference (ESSHC), organizowana przez International Institute of Social History w Amsterdamie. Każde spotkanie w ramach tej serii organizowane jest w innym mieście. Do Lejdy uczestnicy mieli dotrzeć w 2020 r., niestety epidemia COVID pokrzyżowała te plany – wydarzenie odwołano na kilka tygodni przed jego rozpoczęciem. W kolejnym roku zorganizowano je w formule online, a w 2023 r. już stacjonarnie w Göteborgu. Tegoroczna konferencja stanowiła zatem nawiązanie do tamtych niespokojnych czasów, a zarazem była udaną realizacją wcześniejszych planów organizatorów.

W wydarzeniu wzięło udział ponad 1500 uczestników z 52 krajów. Wygłoszone referaty zostały ujęte w prowadzone równolegle sesje zorganizowane w ramach paneli tematycznych (*networks*). Tych ostatnich było 27. Odbyły się 373 sesje referatowe w następujących panelach (liczby w nawiasie oznaczają liczbę sesji): „Family and Demography” (31), „Women and Gender” (30), „Global History” (27), „Ethnicity and Migration” (25), „Labour” (25), „Economic History” (23), „Criminal Justice” (21), „Politics, Citizenship and Nations” (21), „Social Inequality” (21), „Culture” (18), „Health and Environment” (18), „Sexuality” (18), „Education and Childhood” (15), „Oral History” (15), „Elites and Forerunners” (13), „Rural” (11), „Africa” (9), „Urban” (9), „Material and Consumer Culture” (8), „Spatial and Digital History” (8), „Theory and Historiography” (8), „Antiquity” (7), „Middle Ages” (7), „Asia” (6), „Religion” (6), „Science and Technology” (6), „Latin America” (3). Niektóre sesje odbywały

się pod szyldem dwóch lub trzech paneli tematycznych. Ponadto zorganizowano pięć spotkań dyskusyjnych (*roundtables*), trzy omawiające wybrane publikacje oraz jedną sesję specjalną. W niniejszym sprawozdaniu skupię się na tych zorganizowanych w ramach panelu „Spatial and Digital History”.

W pierwszej z nich – „Mapping Histories: Geospatial and Social Interactions” – Orysia Vira (Ukrainian Catholic University) przedstawiła możliwości wykorzystania Systemów Informacji Przestrzennej (GIS) do badań nad odonimią dawnego Lwowa. O wczesnonowożytnym Lwowie mówił także Jakub Wysmulek (ISP PAN), skupiając się na badaniu zmian populacji oraz granic etnicznych i religijnych w przestrzeni miasta. Tematyka miejska była również jednym z tematów poruszanych w referacie Ireny Benyovsky Latin (Croatian Institute of History), dotyczącym roli urzędników weneckich (rektorów) w rozwoju terytorialnym Wenecji i ich wpływu na rozwój ośrodków miejskich.

W drugiej sesji – „Mapping Migratory and Persecution Trajectories across Europe and Beyond (XXth Century)” – wygłoszono cztery referaty. Anton Prendocin (Centre National de la Recherche Scientifique) przedstawił prace dotyczące mapowania migracji Żydów z Lubartowa. Z kolei Maël Le Noc (Shoah Memorial, Paris), opowiedział (online) o sieciach społecznych Budapesztu z połowy XX w. w ujęciu przestrzennym. Scharakteryzował główne źródło wykorzystywane w swoich badaniach, którym jest rejestr ocalałych z Holocaustu Żydów w Budapeszcie, obejmujący ok. 70 tys. osób. Następnie prelegent zaprezentował model bazy danych, pozwalającej m.in. na odtwarzanie relacji rodzinnych między poszczególnymi osobami i określenie rodzaju tych relacji (rodzic/dziecko, żona/mąż, żona/zaginiony mąż). Kolejny prelegent – Michal Frankl (Masaryk Institute and Archives of the Czech Academy of Sciences) – zaprezentował

badania dotyczące obszarów przy- i międzygranicznych w Europie Środkowo-Wschodniej w końcu lat trzydziestych, na których nierzadko przebywali migranci podróżujący z jednego kraju do drugiego, niemogący dostać się do żadnego z nich. Autorka ostatniego referatu Naama Seri-Levi (The Hebrew University of Jerusalem) skupiła się z kolei na mapowaniu kierunków migracji Żydów z terenu przedwojennej Polski w czasie drugiej wojny światowej.

W kolejnej sesji – „Digital Approaches To Maritime And Colonial Histories” – Jordi Ibarz (Universitat de Barcelona) zaprezentował projekt dotyczący automatycznej ekstrakcji danych z prasy dotyczących ruchu statków w wybranych portach (Barcelona, Marsylia, Hawana, Buenos Aires) w latach 1850–1914. Z kolei Ana Ribeiro (University of Évora) przedstawiła projekt MONSOON, który ma na celu wykorzystanie metod i narzędzi cyfrowych w badaniu działalności Portugalii na morzach azjatyckich w latach 1580–1640. W trzecim referacie Jiaqi Zhu (KNAW Humanities Cluster) zaprezentowała sposoby wykorzystania narzędzi cyfrowych (m.in. Natural Language Processing) do automatycznego wydobywania informacji ze zdigitalizowanych źródeł archiwalnych dotyczących działalności Holenderskiej Kompanii Wschodnioindyjskiej.

Czwarta sesja zatytułowana została „Digital Humanities and the Shaping of Historical Consciousness” i składała się z trzech referatów. W pierwszym z nich Wiktor Werner (UAM) opowiedział o badaniach nad obecnymi zmianami w świadomości historycznej Ukraińców oraz o wykorzystaniu w tym celu nowoczesnych narzędzi pozwalających analizować źródła cyfrowe (m.in. filmy z serwisu YouTube). Gerben Zaagsma z kolei (University of Luxemburg) skupił się w swoim wystąpieniu na dziejach historii cyfrowej, w szczególności na roli kontaktów między badaczami z różnych krajów, dokonując

wstępnej periodyzacji dziejów historii cyfrowej. Trzeci referat, autorstwa Colina Pooley’a (Lancaster University), poświęcony był badaniom korespondencji wymienianej między tzw. korespondencyjnymi przyjaciółmi (*Pen Pals*) z drugiej połowy XX w., a więc między osobami, które komunikowały się jedynie listownie, z czasem niekiedy spotykając się w rzeczywistości.

W następnej sesji – „DARIAH.lab Infrastructure in Action: Empowering Research and Collaboration in the Humanities and Social Sciences” – wystąpiła grupa pracowników IH PAN. Tomasz Królik, we wspólnym referacie z Marią Guzik-Jureczką, opowiedział o strukturze i możliwych zastosowaniach bazy WikiHum, poświęconej gromadzeniu polskich danych historycznych. Z kolei Adam Zapała przedstawił sposoby budowania grafu wiedzy dla danych biograficznych w oparciu o duże modele językowe (współautor referatu – Piotr Jaskulski). W trzecim referacie Anna Zajchrowska-Bołtomiuk (we wspólnym wystąpieniu z Adamem Zapałą) opowiedziała o przygotowywaniu cyfrowej edycji „Monumenta Vaticana res gestas Polonicas illustrantia”. W ostatnim referacie Michał Gochna (we współpracy z Grzegorzem Myrdą) przedstawił INDXR – wielofunkcyjny system służący do zarządzania danymi historycznymi i przygotowywania cyfrowych edycji źródłowych.

Szósta sesja pt. „A Hybrid Perspective on Contemporary Mnemonic Practices: Getting Beyond «Digital» Memory Studies” składała się z dwóch referatów. W pierwszym z nich Sebastian Graf (Lund University) przedstawiał współczesne cyfrowe muzea ukraińskie poświęcone wojnie ukraińsko-rosyjskiej. Prelegent analizował relacje muzeum cyfrowego, w którym odbiorca może się poruszać postacią niczym w grze komputerowej, do muzeum realnego. Wskazywał też na kontekst powstawania tego typu inicjatyw jako swego rodzaju wojnę narracji. Z kolei drugi prelegent, Robin Ekelund (Malmö

University), analizował funkcjonowanie pamięci historycznej w grupach zainteresowań działających w serwisie Facebook oraz to, jak świat cyfrowy wpływa na obecne kultury pamięci, zwłaszcza w zakresie masowej i szybkiej produkcji informacji.

W następnej sesji – „Contentious Politics Studies, Protest Event Analysis, and the digital challenge” – Marten Düring (University of Luxembourg) opowiedział o związkach pomiędzy mediami i społeczeństwem w świetle toczonych na łamach prasy szwajcarskiej w latach 1945–2011 debat dotyczących cywilnego zastosowania energii jądrowej w Szwajcarii. W kolejnym wystąpieniu Jens Aurich (International Institute of Social History, Amsterdam) analizował możliwości i ograniczenia wykorzystania metod cyfrowych do pół-automatycznego pozyskiwania danych o konfliktach społecznych i pracowniczych z historycznych gazet, omawiając wyniki projektów pilotażowych oraz potrzebę krytycznej refleksji nad cyfrowymi badaniami historii pracy. Motyw protestów pojawił się w kolejnym referacie, w którym Tiago Carvalho (University Institute of Lisbon) prezentował nowe podejście badawcze dotyczące analizy wydarzeń związanych z protestami ruchu na rzecz rozwoju mieszkalnictwa w Lizbonie w latach 2012–2020. Z kolei Magnus Olofsson (Lund University) oraz Magnus Wennerhag (Södertörn University) przedstawili dwa prowadzone przez siebie projekty, realizowane w tym samym czasie i poświęcone podobnej tematyce, a mianowicie wykorzystania nowoczesnych metod cyfrowych do automatycznej ekstrakcji danych ze źródeł historycznych dotyczących protestów w Szwecji w XIX i XX w. w kontekście badań nad rozwojem procesów demokratycznych w tym okresie.

Ostatnia sesja zatytułowana „Tracing Administrative Practices: a Data-Driven Dive Into Migration and Demographic History” odbyła się w ramach dwóch paneli tematycznych – „Spatial and Digital

History” i „Ethnicity and Migration”. W pierwszym referacie Eva Pfanzerter (University of Innsbruck) zaprezentowała metody i wyzwania harmonizacji danych z różnych źródeł dotyczących migracji z i do Południowego Tyrolu w 1939 r. i w latach 1945–1955. Z kolei Rik Hostera i Marijke van Faassen (Huygens Institute) skupili się na podkreśleniu znaczenia krytyki źródeł – zarówno analogowych, jak i cyfrowych – w łączeniu transnarodowych zbiorów dotyczących migracji, ukazując, jak administracyjne narzędzia rejestracyjne (formularze, karty, systemy) nie tylko gromadziły, lecz także kształtowały informacje o migrantach, oraz jak ich powtarzalność może być wykorzystana w metodach obliczeniowych. W ostatnim referacie Estelle Bunout (University of Luxembourg) zaprezentowała metody i narzędzia cyfrowe (w tym te służące do automatycznego odczytu rękopisów np. Transkribus) do maszynowego wydobywania danych z zeskanowanych źródeł przy jednoczesnym ścisłym powiązaniu odczytu z oryginalnym źródłem, w tym wypadku raportami policji ds. cudzoziemców południowoluksemburskiego miasta Dudelange.

Podsumowując, liczne referaty wygłoszone w panelu „Spatial and Digital History” pokazują bogactwo tematów, jakie podejmują badacze zajmujący się zagadnieniami z zakresu historii cyfrowej. Wiele wystąpień łączyła podobna metodologia i problemy, z jakimi mierzą się zespoły badawcze. Tematyka cyfrowa i przestrzenna podejmowana była, sądząc z tytułów i abstraktów referatów, także w wystąpieniach prezentowanych na sesjach z innych paneli tematycznych. Wszystko to pokazuje, że cyfrowość na dobre zagościła w badaniach historycznych, stając się w wielu wypadkach ich immanentną częścią.

Kolejna konferencja ESSHC odbędzie się w 2027 r. w Lyonie. ■

Michał Gochna
(Warszawa)

Łódzka Konferencja Geografii Historycznej i Politycznej, Łódź, 12–13 czerwca 2025 roku

W dniach 12–13 czerwca 2025 r. na Uniwersytecie Łódzkim odbyła się Łódzka Konferencja Geografii Historycznej i Politycznej. Organizatorami były Katedra Geografii Politycznej, Historycznej i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Łódzkiego, Komisja Geografii Politycznej i Historycznej Polskiego Towarzystwa Geograficznego oraz Komisja Geografii Historycznej Polskiego Towarzystwa Historycznego. Patronat nad wydarzeniem objął Rektor Uniwersytetu Łódzkiego. Spotkanie nawiązywało do trzydziestosześcioletniej tradycji organizowania Międzynarodowych Łódzkich Konferencji z Geografii Politycznej i trzydziestoletniej tradycji Ogólnopolskich Konferencji Geografii Historycznej. Udział w nim wzięło szerokie grono specjalistów z zakresu geografii politycznej i historycznej. Niemal sześćdziesięciu naukowców reprezentowało polskie ośrodki naukowe m.in. z Gdańska, Katowic, Kielc, Krakowa, Lublina, Łodzi, Poznania, Słupska, Szczecina, Torunia, Warszawy i Wrocławia oraz z zagranicy – Czech, Słowenii, Węgier i Włoch. Program konferencji przewidywał dziewięć sesji odzwierciedlających tematykę zainteresowań badawczych poszczególnych prelegentów i zgłoszonych referatów. W każdej z nich zaplanowano od trzech do sześciu referatów, czyli łącznie 44. Z liczby tej tylko dwa nie zostały wygłoszone, ale dzięki zamieszczeniu przez Organizatorów w programie konferencji abstraktów, również z nimi można było zapoznać się, przynajmniej w ogólnym zarysie.

Pierwszą sesję zatytułowaną „Współczesne problemy geograficzno-polityczne”, rozpoczął Alessandro Vitale (University of Milan) wystąpieniem pt. „Territorialization of the sea and its consequences for the Arctic Ocean”. Następnie Wojciech Janicki (UMCS) i Agnieszka Świętek (UKEN)

podzielili się wnioskami ze swoich badań o stabilności społecznej państwa imigracji z uwzględnieniem przekazu medialnego władzy na temat imigrantów, a Ryszard Żelichowski (ISP PAN) rozważał problem „Czy Kanada ma «szansę» stać się 52 stanem Ameryki prezydenta Trumpa?”

Druga sesja poświęcona została genezie i rozwojowi struktur przestrzennych osadnictwa miejskiego. Wystąpili w niej: Robert Szmytkie (UWr) z referatem o „Wielkich miastach» doby modernizmu jako jednej z koncepcji rozgęszczania miast”, Dominik Sikorski (UWr) prezentujący „Przestrzenne wzorce historycznych procesów suburbanizacji w polskich aglomeracjach miejskich”, Łukasz Ćwikła (UŁ) przedstawiający wybrane zagadnienia dotyczące lokacji miast prywatnych i właścicieli na obszarze ziemi łęczyckiej w średniowieczu. W tej części udział wzięły też dwa zespoły badawcze. Paweł Sudra (SGGW) i Tomasz Figlus (UŁ) zaprezentowali ewolucję koncepcji Howarda i typologię historycznych miast-ogrodów w Polsce. Zespół naukowców pod kierownictwem Łukasza Musiaki w składzie: Krzysztof Borkowski, Patrycja Hrabaska, Magdalena Kuliś, Kinga Łudczak, Zuzanna Zuchowska (UŁ) omówił powojenną rekonstrukcję Elbląga w duchu retrowersji jako przykładu odbudowy miasta oraz jej współczesnego odbioru przez mieszkańców.

Sesja trzecia pt. „Geografia wobec niestabilności współczesnego świata” objęła referaty Gerarda Kosmali (AWF Katowice) o potrzebach badań fundamentalnych nad cywilizacją zachodnią i Jana Kłosa (KUL) na temat filozoficznej i językowej wieloznaczności słów Baracka Obamy („Wygraliśmy bitwę idei”). Andrii Kuzyshyn (Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny w Tarnopolu) przybliżył społeczne i polityczne konsekwencje procesów wyborczych na współczesnej Ukrainie, natomiast Dagmara Sójka (UŁ) „Niestabilność współczesnego świata jako motywu demonstrowania postaw społecznych w przestrzeni miejskiej”.

Sesja czwarta „Źródła kartograficzne w badaniach geograficzno-historycznych” była jedną z dwóch poświęconych w całości źródłom wykorzystywanym przez geografów i historyków. Beata Konopska (UMCS) i Marek Barwiński (UŁ) skupili się na wykorzystaniu źródeł historycznych w warsztacie naukowym przez geografa społeczno-ekonomicznego. Kolejny zespół, tym razem złożony z trzech osób: Jakuba Kuny, Mateusza Zawadzkiego i Beaty Konopskiej z UMCS przedstawił zagadnienie edycji źródeł kartograficznych do historii miast polskich będącej częścią projektu międzynarodowego, dającego możliwość badań komparatystycznych nad urbanizacją Europy. W tej części znalazły się również dwa wystąpienia czeskich badaczy reprezentujących Institute of History of the Czech Academy of Sciences. Jitka Močičková omówiła i zaprezentowała źródła kartograficzne w ramach tematu: „When maps matter: maps of Central Europe and their use by the American delegation at the Paris Peace Conference (1919–1920)”, a Michal Vokurka „The problem of historical reconstruction maps: the case of pre-modern Silesia” (współautor referatu: Tereza Dufková). W tej części Paweł Węszpiński (Muzeum Warszawy) podzielił się efektem najnowszych badań dotyczących granic warszawskiego getta opracowywanych na podstawie jego przedstawień kartograficznych, a sesję zakończył Michał Sobala (UŚ), mówiąc o współczesnych źródłach kartograficznych używanych do odtworzenia historycznego krajobrazu gospodarki polaniarskiej w Beskidach Zachodnich.

W ostatniej sesji pierwszego dnia konferencji – „Mniejszości narodowe i religijne w badaniach geograficznych” – Jan Wendt (UG) zaprezentował referat na temat problemów mniejszości narodowych w państwach bałtyckich, a Andrzej Rykała (UŁ) opowiedział o Żydach w regionie łódzkim i ich poczuciu bezpieczeństwa po pogromie kieleckim. Z kolei Tomasz Padło (UKEN) omówił temat translokacji świątyń oraz

stworzoną bazę danych translokowanych chrześcijańskich kościołów drewnianych w Polsce. Joanna Szczepankiewicz-Battek (Merito Wrocław) dokonała przeglądu Kościołów starokatolickich w Polsce w perspektywie geograficzno-historycznej z Kościołem Mariawitów na czele, Edyta Chomentowska (KUL) zaprezentowała zaś mapę grecko- i rzymskokatolickiej sieci dekanalnej i parafialnej pogranicza na terenie Apostolskiej Administracji Łemkowszczyzny około 1938 r.

Drugi dzień konferencji rozpoczęła sesja szósta zatytułowana „Badania dziedzictwa kulturowego i regionów wielokulturowych”. Robert Piotrowski (IGiPZ PAN) przedstawił referat o geokulturowym dziedzictwie Nizin Południowobałtyckich oraz uwarunkowań historycznych i etnograficznych kształtujących tożsamość miejsca. Monika Cepil (UJK) zaprezentowała różne aspekty dziedzictwa kulturowego osad olęderskich na terenie województwa łódzkiego. Dariusz Brykała (IGiPZ PAN) zainteresował słuchaczy tematyką kamieni młyńskich będących obiektami dziedzictwa geokulturowego już od średniowiecza nie tylko w krajach Europy, ale też Azji, wraz z przykładami małej architektury. Temat Anny Garstki (UŁ) brzmiał: „Od grodów do zamków. Wybrane grody łotewskiego szlaku wodnego rzeki Dźwiny przebudowane na zamki w świetle analiz GIS”. Marta Chmielewska (UŚ) wystąpiła z referatem dotyczącym innego regionu geograficznego pt. „Granica w sercu metropolii? Fortyfikacje Obszaru Warownego «Śląsk» jako nieoczywiste dziedzictwo kulturowe GZM”, przybliżając historię i losy tegoż kompleksu. Anna Michalska (UMK) poświęciła uwagę specyfice kultury fizycznej w województwie toruńskim w latach 1975–1998 oraz wpływowi na rozwój sportu i rekreacji uwarunkowań terytorialnych, demograficznych i lokalnych tradycji. Dla równowagi chronologicznej, w odległą przeszłość uczestników sesji przeniosła Krystyna Krawiec-Złotkowska (UPom),

przybliżając postać Henryka IV Prawego w kreacji literackiej Zbigniewa Zielenki.

Siądma sesja – „Przekształcenia terytorialne i ustrojowe państw” – poświęcona została kwestiom państwowości. Podczas niej Marek Sobczyński (UŁ) omówił etapy drogi Finlandii do uzyskania niepodległości w aspektach geopolitycznych i terytorialnych. Jernej Zupančič (University of Ljubljana) skupił się na sytuacji Bałkanów („The geopolitics of the past determine the future. The Balkans”), a Péter Reményi (University of Pécs) – w Wojwodinie („Vojvodina as a borderland”). Łukasz Muszyński (UŁ) opowiedział o czynnikach umożliwiających funkcjonowanie Republiki Abchazji, natomiast Roman Matykowski (UAM) przedstawił charakterystykę miast stołecznych we współczesnym światowym systemie polityczno-terytorialnym.

Ósma sesja dotyczyła „Struktur osadniczych w krajobrazie i toponomastyce”. Wziął w niej udział drugi z najliczniejszych na konferencji zespołów badawczych w składzie: Tomasz Związek, Łukasz Sobechowicz, Maria Stadnicka (IGiPZ PAN), Tomasz Samojlik (IBS PAN), Dominik Róg (KUL). Zespół przedstawił toponimie obszarów leśnych od XVIII do XIX w. z uwzględnieniem przemian społecznych, demograficznych i modernizacyjnych (na przykładzie Puszczy Kampinoskiej, Białowieskiej i Solskiej). Pozostałymi prelegentami byli: Mariusz Kowalski (IGiPZ PAN) mówiący o średniowiecznej kolonizacji niemieckiej na Podkarpaciu i jej odzwierciedleniu w toponimii i antroponimii tego terenu, Michał Kupiec (US) badający śródlądne miejscowości Polski północno-zachodniej w aspekcie reliktu krajobrazowego procesu kolonizacji, Anna Majewska (UŁ) omawiająca największe pustkowia w Europie, a mianowicie teren dawnych Prus Wschodnich, a także prezentująca zmiany w sieci osadniczej, które wpłynęły na współczesny krajobraz. W ostatnim referacie Weronika Dragan (UŚ) zaprezentowała rozwój struktur

gospodarczo-osadniczych Zagłębia Dąbrowskiego i eksploatację węgla kamiennego, jako jego determinanty.

W ostatniej, popołudniowej sesji „Źródła pisane we współczesnej geografii historycznej” wystąpiła dwuosobowa reprezentacja IH PAN w Warszawie w osobach Wiesławy Duży z tematem: „Jednostki administracyjne w Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego i Innych Krajów Słowiańskich. Rekonesans badawczy” oraz Michała Gochny prezentującego geografę sejmikową dawnej Rzeczypospolitej i ukazującego nowe podejście badawcze wraz z cyfrową bazą danych obejmującą akta sejmiku trockiego (1733–1795). Wykorzystanie innego źródła historycznego, a mianowicie austriackiego katastru gruntowego z 1882 i 1897 r. dla waloryzacji użytkowania ziemi w Galicji i na Śląsku Austriackim, omówił Krzysztof Ostafin (UJ).

Każdą sesję kończyły dyskusje dające możliwość wymiany poglądów na interesujące uczestników konferencji tematy, które mogły być kontynuowane już podczas przerw kawowych, wspólnych posiłków czy uroczystej kolacji. Bogata tematyka obrad pokazała mnogość perspektyw badawczych stosowanych w pracach z zakresu geografii historycznej i geografii politycznej. Organizatorzy, dziękując prelegentom za udział i wiele interesujących tematów, wyrazili nadzieję na kontynuację tego rodzaju spotkań naukowych. Tym bardziej wydaje się to możliwe, iż w rozmowach prowadzonych w kularach wybrzmiewało zainteresowanie taką inicjatywą. Perspektywa kolejnych konferencji w tym cyklu stała się też polem do wyrażenia sugestii. Dotyczyły one rozważenia przez Organizatorów możliwości ujednolicenia tematyki w obrębie jednej sesji i dłuższego czasu na dyskusje, przy jednoczesnym zrozumieniu, jak trudno jest przy spotkaniach konferencyjnych o charakterze interdyscyplinarnym połączyć te dwie kwestie. ■

Edyta Chomentowska
(Lublin)

Digital Approaches to Cartographic Heritage (DACH), Praga, 17–19 września 2025 roku

W dniach 17–19 września 2025 r. w Pradze odbyła się dziewiętnasta edycja konferencji Digital Approaches to Cartographic Heritage (DACH) – corocznego wydarzenia Komisji Międzynarodowego Stowarzyszenia Kartografów (ICA) Cartographic Heritage into the Digital. Współorganizatorami byli Uniwersytet Karola w Pradze oraz Uniwersytet Arystotelesa w Salonikach; patronatu udzieliło Czeskie Towarzystwo Kartograficzne, a wsparcie organizacyjne zapewniła m.in. Map and Geoinformation Curators Group (MAGIC). Obrady toczyły się w gmachu Wydziału Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Karola na kampusie Albertov.

Tematyka obrad obejmowała szerokie spektrum zagadnień związanych z cyfrowym opracowaniem i analizą dawnego dziedzictwa kartograficznego, od digitalizacji i georeferencji map, poprzez ich treściową analizę, wizualizację i łączenie z danymi tekstowymi, aż po wykorzystanie historycznych zbiorów kartograficznych w badaniach humanistycznych, projektach edukacyjnych i popularyzacji wiedzy. Konferencję otworzyła uroczysta sesja pod przewodnictwem Evy Novotnej (Uniwersytet Karola). W części inauguracyjnej wystąpili również: Mátyás Gede (przewodniczący Komisji ICA Cartographic Heritage into the Digital), Vladimir Krylov (działek Wydziału Nauk Przyrodniczych Uniwersytetu Karola), Luděk Šídlo (prodziekan ds. sekcji geograficznej) oraz Jiří Cajthaml (wiceprezes Czeskiego Towarzystwa Kartograficznego). W swoich przemówieniach podkreślali znaczenie metod cyfrowych w ochronie i popularyzacji dziedzictwa kartograficznego.

W konferencji wzięło udział kilkudziesięciu badaczy i specjalistów z różnych krajów, którzy w trakcie trzech dni obrad

zaprezentowali wyniki swoich prac w siedmiu sesjach tematycznych. Poświęcono je kolejno: historycznym systemom informacji geograficznej, cyfrowej archiwizacji zbiorów kartograficznych, nowatorskim technikom opracowania map dawnych, studiom przypadków z zakresu kartografii historycznej oraz analizie zmian środowiska widocznych na mapach dawnych.

Jednym z kluczowych bloków tematycznych były historyczne systemy informacji geograficznej (HGIS) oraz cyfrowe rekonstrukcje przeszłości. Przykładem był referat o budowie kompleksowej bazy danych historycznej infrastruktury kolejowej Czech, obejmującej georeferencję dawnych map kolejowych i wizualizację 3D nieistniejącej już linii w Dolních Kralovicach (Jiří Krejčí, České vysoké učení technické v Praze). Inne wystąpienie zaprezentowało interaktywną platformę do porównywania dawnych i współczesnych planów Ołomuńca, umożliwiającą nakładanie na siebie map od XV do XX w. i analizę zmian w strukturze urbanistycznej miasta (Stanislav Popelka, Univerzita Palackého v Olomouci). Pokazano również projekty odtwarzające historyczne podróże i szlaki, m.in. cyfrową narrację podróży braci Eggenberg po Europie w XVII w. (Josef Münzberger, České vysoké učení technické v Praze) oraz analizę map dawnych, takich jak mapa świata Piri Reisa (Hajnalka Gondy-Sekercioğlu, Eötvös Loránd Tudományegyetem), w celu śledzenia tras odkrywców i ewolucji percepcji geograficznych. Wszystkie te przykłady podkreślały, jak systemy HGIS pozwalają nie tylko odtworzyć przeszłość, lecz także lepiej zrozumieć procesy historyczne i przemiany przestrzeni.

Istotnym tematem konferencji była digitalizacja i udostępnianie zbiorów kartograficznych. Omawiano projekty mające na celu zabezpieczenie i szersze udostępnienie unikatowych kolekcji map i dokumentów. Zaprezentowano m.in. cyfrowy katalog oraz interaktywne usługi internetowe dla obszernego zbioru zdjęć i map

Cholnoky'ego (Zsombor Bartos-Elekes, Universitatea Babeş-Bolyai), a także prace nad digitalizacją i opracowaniem kolekcji map Muzeum Rolnictwa w Pradze (Jana Jakubská, Národní zemědělské muzeum). Osobny referat dotyczył archiwizacji zasobów współczesnej OpenStreetMap jako szczególnej formy dziedzictwa kartograficznego (Eszter Kiss, Bundesamt für Kartographie und Geodäsie). Poruszono także praktyczne kwestie konserwatorskie, w tym doświadczenia z masowym skanowaniem wielkoformatowych map i wyzwania związane z utrwalaniem ich stanu fizycznego i cyfrowego (Štěpán Urbánek, Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický). Dyskusje te pokazały, że digitalizacja pełni podwójną rolę: chroni zbiory przed zniszczeniem i jednocześnie otwiera je na nowe sposoby badań oraz szersze grono odbiorców.

Wiele uwagi poświęcono nowatorskim technikom analizy i prezentacji map dawnych. Przedstawione prace pokazały m.in. wykorzystanie narzędzi rzeczywistości rozszerzonej do wzbogacenia tradycyjnego atlasu rzeki Wełtawy o interaktywne treści cyfrowe, dzięki czemu drukowana mapa mogła być uzupełniana o wirtualne warstwy informacji (Stanislav Popelka, Univerzita Palackého v Olomouci). Omówiono także zaawansowane metody cyfrowego przetwarzania i analizy obrazów, takie jak automatyzacja opracowania masowych skanów zabytkowych map (Mátyás Gede, Eötvös Loránd Tudományegyetem) czy zastosowanie technik obrazowania spektralnego do mapy Grecji autorstwa Rigasa Velestinlisa (Georgios Tsairis, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής). Przykłady te pokazały, że nowoczesne technologie, w tym sztuczna inteligencja i uczenie maszynowe, pozwalają wydobywać z map dawnych treści niewidoczne gołym okiem, poprawiać ich jakość i ułatwiać interpretację.

Nie zabrakło także tematów z pogranicza kartografii i nauk o środowisku. Zaprezentowano badania wykorzystujące

materiały kartograficzne do analizy zmian środowiskowych i krajobrazowych w ujęciu historycznym. Przykłady obejmowały cyfrową rekonstrukcję użytkowania ziem w Czechach w XVIII w. (Zdeněk Stachoň, Masarykova univerzita) oraz porównanie pokrycia terenu między wiekiem XIX a XXI na podstawie map topograficznych imperium Habsburgów i współczesnych danych CORINE Land Cover (Roberto Ranzi, Università degli Studi di Brescia). Inne wystąpienia dotyczyły zastosowania fotografii naziemnej do oceny zmian w krajobrazie górskim (Jan Kropáček, Univerzita Karlova) oraz automatycznego wykrywania elementów krajobrazu na mapach dawnych w kontekście badań nad zrównoważonym rozwojem (Hendrik Herold, Leibniz-Institut für ökologische Raumentwicklung). Łącznie prezentacje te pokazały, że mapy dawne stanowią nie tylko źródło wiedzy historycznej, lecz także cenne narzędzie do zrozumienia długoterminowych przemian środowiska.

Prezentacjom towarzyszyły ożywione dyskusje, świadczące o silnym zaangażowaniu interdyscyplinarnej społeczności badaczy dziedzictwa kartograficznego. Wielokrotnie podkreślano znaczenie współpracy między kartografami, historykami, geografami, archiwistami map i specjalistami od nowych technologii. Wskazywano także na liczne wyzwania: potrzebę wypracowania standardów digitalizacji i metadanych dla zbiorów kartograficznych, zapewnienia długoterminowej archiwizacji danych cyfrowych oraz zachowania równowagi między wiernością historyczną a atrakcyjnością prezentacji dla współczesnych odbiorców. Dyskutowano również nad dokładnością georeferencji map, analizując skuteczność proponowanych metod i możliwości ich szerszego zastosowania. Debaty te unaocznily, że rozwój badań nad kartografią historyczną wymaga nie tylko nowoczesnych narzędzi, lecz także wspólnych standardów i bliskiej współpracy wielu środowisk.

Żywą dyskusję wywołały także zagadnienia związane z wykorzystaniem nowoczesnych technologii i wizualizacji 3D w popularyzacji dziedzictwa kartograficznego. Uczestnicy dzielili się doświadczeniami z projektów łączących tradycyjne mapy z interaktywnymi aplikacjami i debatowali nad najlepszymi praktykami, które zapewniłyby równocześnie wysoką wartość naukową i przyjazność dla użytkowników. Wiele wypowiedzi łączyła troska o to, by postęp technologiczny przekładał się na realne korzyści dla nauki i edukacji, m.in. poprzez ułatwienie dostępu do zbiorów map badaczom z różnych krajów czy wykorzystanie analiz historyczno-kartograficznych do lepszego rozumienia współczesnych problemów urbanistycznych i środowiskowych. Dyskusje te pokazały, że technologia ma największe znaczenie wtedy, gdy wspiera zarówno badania akademickie, jak i praktyczne potrzeby społeczne.

Konferencja była nie tylko forum wymiany wiedzy, lecz także okazją do zapoznania się z bogatym dorobkiem kartograficznym goszczącej instytucji. Uczestnicy mogli zwiedzić Zbiór Map Uniwersytetu Karola, jedną z najważniejszych akademickich kolekcji kartograficznych w Czechach – i obejrzeć cenne mapy oraz atlasy. To doświadczenie stanowiło wartościowe uzupełnienie obrad, dając inspirację płynącą z bezpośredniego kontaktu z oryginalnymi źródłami.

Podsumowując, w konferencji wzięli udział badacze z 14 krajów, reprezentujący

32 instytucje naukowe, muzealne i archiwalne. W siedmiu sesjach tematycznych zaprezentowano łącznie 36 referatów, obejmujących szeroką tematykę: od studiów nad średniowiecznymi mapami i historycznymi podróżami, przez nowatorskie techniki digitalizacji i georeferencji, po zastosowania sztucznej inteligencji w analizie historycznych danych kartograficznych. Tak zróżnicowany program podkreśla bogactwo i dynamikę rozwoju badań nad dziedzictwem kartograficznym.

Zaprezentowane prace ukazały mapy dawne nie tylko jako zabytki historyczne, lecz także jako cenne źródło danych do badań nad przeszłością i współczesnością, obejmujących m.in. przemiany krajobrazu, rozwój miast czy historię nauki i techniki kartograficznej. Konferencja dowiodła, że łączenie metod humanistyki i nauk historycznych z nowoczesnymi narzędziami cyfrowymi otwiera nowe, inspirujące kierunki badawcze. Spotkania takie jak konferencja ICA DACH integrują międzynarodowe środowisko badaczy map dawnych i wyznaczają kolejne ścieżki rozwoju – od technologii cyfrowych po refleksję nad miejscem kartografii w kulturze. Zakończenie obrad przyniosło zapowiedź jubileuszowej, dwudziestej edycji konferencji w 2026 r., która będzie kontynuować dyskusję nad cyfrowym opracowaniem i upowszechnianiem dziedzictwa kartograficznego. ■

Jakub Kaczorowski
(Warszawa)

Wykaz skrótów działu Komunikaty i sprawozdania

AWF Katowice	Akademia Wychowania Fizycznego im. Jerzego Kukuczki w Katowicach
IBS PAN	Instytut Biologii Ssaków Polskiej Akademii Nauk
IGiPZ PAN	Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyckiego Polskiej Akademii Nauk
IH PAN	Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk
ISP PAN	Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk
KUL	Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Merito Wrocław	Uniwersytet WSB Merito we Wrocławiu
PAN	Polska Akademia Nauk
SGGW	Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
UAM	Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu
UG	Uniwersytet Gdański
UJ	Uniwersytet Jagielloński
UJK	Uniwersytet Jana Kazimierza w Kielcach
UKEN	Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
UŁ	Uniwersytet Łódzki
UMCS	Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
UMK	Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
UPom	Uniwersytet Pomorski w Słupsku
US	Uniwersytet Szczeciński
UŚ	Uniwersytet Śląski w Katowicach
UWr	Uniwersytet Wrocławski